

הקדמה

א. כתב הרמב"ם: אסור לאדם לחבול בין בעצמו בין בחבירו, ולא החובל בלבד, אלא כל המכה אדם כשר מישראל, בין קטן בין גדול בין איש בין אשה, דרך נציון, הרי זה עובר בלא תעשה, שנא' "ארבעים יכנו לא יוסיף להכותו", אם הזהירה התורה שלא להוסיף בהכאת החוטא קל וחומר למכה את הצדיק. ואפילו להגביה ידו על חבירו אסור וכל המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו הרי זה רשע, שנא' "ויאמר לרשע למה תכה רעך", למה הכית לא נאמר אלא למה תכה אע"פ שלא הכהו נקרא רשע.

(רמב"ם חובל ומזיק פ"ה הל' א ב וספר המצוות ל"ת ש קצשו"ע קפ"ד א')

ב. כתב בשו"ע: י"א שיש חרם קדמונים באדם המכה לחבירו להבדילו מעדת ישראל - וכשישוב בתשובה צריכים להתיר לו כדי לצרפו למנין עשרה. ומעיקר התקנה אין לענות אחריו אמן ושום דבר שבקדושה כל זמן שלא שב בתשובה, כי הוא כמובדל.

אתר החכמה

אה"ח 1234567

(חוי"מ סי' ת"כ סעי' א' וערוה"ש שם)

ג. וכיון שיש בו לאו - המכה את חבירו מכה שאין בה נזק שוה פרוטה הרי זה לוקה כיון שאין בה חיוב ממון. אבל החובל בחבירו מכה שיש בה נזק שוה פרוטה חייב בחמשה דברים ואינו לוקה.

(לשון הלבוש ת"כ א')

ד. איתא בגמ' ב"ק דף ל. האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין. ופי' רבינו חננאל שם החפץ להיות חסיד לקיים מילי דנזיקין אפילו ברשות הרבים. ובנמוקי יוסף (הובא בד"מ חוי"מ שע"ת) כתב לקיים מילי דנזיקין היינו כל הדינים האמורים בתלת בבא דהיינו נזיקין גזל השבת אבידה אונאה ורבית.

ה. איתא באבות (פ"ב מ"ב) רבי יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך כשלך, וכי באבות דר"נ (פ"ז א') כיצד: מלמד כשם שאדם רואה את ממונו כך יהא רואה את ממון חבירו [היינו שלא יבוא לידי נזק], (עיי"ש בפ"י בנין יהושע).

וביעב"ץ כתב כשלך לאו דוקא דא"י בגמ' (ב"ק כג:) יותר יש לו לאדם לזהר שלא יזיק משלא יזק.

(לחם שמים על אבות שם)

ו. כתב בילקוט מעם לועז - ודעו שכל מי שמזיק לחבירו או גורם היזק לחבירו ידע שלא חבירו יזק מזה כי אם הוא עצמו, שכן הקב"ה מזמין לחבירו שימצא איזה ריווח ממקום אחר שלא ציפה לו תחת הנזק שנגרם לו, ואילו לזה שגרם היזק הקב"ה שולח נזק אחר והוא מאבד באותה מדה שגרם נזק.

(ויקרא פ"ז ע"ז ע"מ מח)

ז. כתב המרדכי בשם רבינו יקיר המזיק לחבירו במזיד אע"פ שדעתו בשעה שמזיק לשלם לו ההיזק, נקרא רשע דחמס ... וראוי לפוסלו לעדות ולשבועה. וה"ה חובל בחבירו במזיד.

(ב"ח חו"מ ל"ד י"ב)

ח. בטור כתב כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון שלו. אפילו אינו נהנה. ועיי"ש בב"ח ש"כ דכוונת הטור לומר דלא תימא דליכא איסורא אלא לגנוב ולגזול כדכ' בקראי אבל להזיק ממון שלו אין בו איסור אם משלם לו ההיזק, אלא איסורא נמי איכא (ומשמע מה"ת).

(חו"מ סי' שע"ח וכ"כ רבינו יונה ריש אבות)

אוצר החכמה

ט. במנ"ח כתב דיסוד האיסור להזיק ממון חבירו נלמד מדין השבת אבידה, שחייבתו תורה להציל ממון חבירו אפילו מהפסד שלא בא על ידו, והזהר בלאו דלא תוכל להתעלם, וכל שכן שחייב שלא יזיק בידים.

(קומץ מנחה מצוה י"א וכ"כ בקה"י ב"ק סי' א)

י. כתב במסילת ישרים (פ"ט) הא דשנינו באבות "יהי ממון חברך חביב עליך כשלך", שיש לסייע לחבירו באשר תשיג ידו ולמנוע ממנו הנזיקין בכל מה שיוכל, כ"ש שירחיק הוא כל מיני נזיקין שיכולים לבוא מתחתיו, בין ליחיד בין לרבים, ואפילו שעכשיו מיד אין הנזיקן מצוי, כיון שיוכל לבוא לידי כך יסירם ויעבירם.

יא. כתב הרמב"ם: החובל בחבירו והמזיק ממונו אע"פ ששילם לו מה שהוא חייב לו, אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם, שנאמר "איש או אשה כי יעשו אחת מכל חטאות האדם".

(הלכות תשובה פ"א הלכה א' ובלח"מ שם)

יב. כתב הרמב"ם הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדים את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים.

(רפ"ד מהלכות דעות)

או"צ החכמה

הלכות חובל ומזיק ושמירת הגוף

פירוש המשניות

א. אסור לאדם להכות חבירו, ואם הכהו עובר בלאו, ולוקה. ומי שרואה אדם שמתחיל להכות את חבירו, מותר להכותו כדי להציל את המוכה, וכ"ש המוכה עצמו יכול להכות את המכה כדי להנצל מהמכות.^א

ב. מי שרואה את חבירו עושה עבירה רשאי להכותו ולייסרו כדי להפרישו מן העבירה, ואי"צ להביאו לבי"ד מדכתיב הוכח "תוכיח את עמיתך". ואם אין אפשרות לענשו ולהפרישו ע"י הכאה חייב עכ"פ להוכיחו מצד מצות תוכחה. אפילו העובר הוא מזיד וברור לו שלא יקבל התוכחה. ואפילו אם יש לתלות שהוא שוגג, אם הוא עובר על דבר המפורש בתורה אמרינן דודאי מזיד הוא וצריך להוכיחו.^ב

ג. ומי שהכה את חבירו והזיקו נזק השה פרוטה חייב לשלם כל הנזק, ואינו לוקה, וחייב בחמשה דברים נזק צער ריפוי שבת ובושת, אם התבלה בענין שיש בה כל החמש דברים. ואם ההכאה היתה לצורך תוכחה וכדו' כנ"ל, פטור.^ג

ד. וכן אסור לאדם לחבול בעצמו, דכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד, וכתוב "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" פי' מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם.^ד

ה. אסור מן התורה לצער בני אדם בין במעשה בין בדיבור. ולכן אין לדבר בפני חבירו או לעשות מעשה שע"י יגרם לו צער או בושה, ואיכא ע"ז לאו מדכתיב "לא תונו איש את עמיתו". ומי שרואה שחבירו מצטער חייב להצילו, ואפילו לשכור אחרים חייב וחוזר ונפרע מחבירו אם יש לו ממון, ואם אין לו לא ימנע בשביל זה ויצילו בממון שלו. ואם נמנע במקום סכנה עובר על "לא תעמוד על דם רעך". וגם קודם שבא צער לחבירו צריך לעזור

א שו"ע חו"מ סי' ת"כ סעי' א' וערוה"ש שם וקצושו"ע קפ"ד ב'.

ב לבוש שם סעי' א'. ומש"כ "ואם" שו"ע או"ח סי' תר"ח ומ"ב וביה"ל שם וברמ"א חו"מ תכ"א י"ג.

ג שו"ע חו"מ שם סעי' ב' ג' ועי"ש הפרטים, מרן הגר"ש אלישיב שליט"א בקונטרס ערבות ותוכחה אות כ"ב.

ד שם סעי' ל"א ובערוה"ש סי' ת"כ סעי' מ"ג.

לו ולהושיעו שלא יבוא לידי צער. וכמו כן יש חיוב על הרופא לרפאות חולה אפילו אם אין בזה משום השבת גופו רק כדי למנוע ממנו צער.^ה

אה"ח 1234567

ו. המצער את חבירו, אע"פ שנותן לו דמי צערו מ"מ אין מתכפר לו עד שיבקש ממנו מחילה וימחול לו. וביותר יהא נזהר שלא לצער לת"ת, ואם ציערו יתענה ארבעים יום. אבל המזיק ממון חבירו כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו.^ו

ז. הרואה את חבירו שמצטער לא יהיה קל בעיניו דבר זה אלא יש להושיעו ולבקש עליו רחמים, אפילו אם הוא מצטער רק צער של הפסד ממון.^ז

ח. כשם שצריך לזהר האדם בגופו שלא לאבדו ושלא לקלקלו ולא להזיקו, כך צריך לזהר בממונו שלא לאבדו ושלא לקלקלו ושלא להזיקו, וכל המשבר כלי או הורס בנין או מאבד מאכל או משקה או ממאסס, וכן המקלקל שאר כל דבר הראוי ליהנות בו בני אדם, עובר בל"ת שנאמר לא תשחית את עצה וגו'. ודוקא דרך השחתה אסור אבל ע"מ לתקן מותר.^ח

ט. גם מה שצריך לאדם להחזיק ולהבריא גופו אין בו משום בל תשחית, אבל מי שאוכל ושותה יותר מדאי עד שמזיק לו, עובר כפלים, משום בל תשחית המאכל והמשקה ומשום בל תשחית דגופו.^ט

י. פירורים שיש בהם כזית אסור לאבדם אבל אם אין בהם כזית מותר להשליכן למים. ויש מתמירין כשיש הרבה פירורים ויצטרפו לכזית, אבל אין לדרוס אפילו על פירורים פחות מכזית מפני שקשה לעניות.^י

^ה אורח מישרים ט"ז א' וקצשו"ע קפ"ד ח'.

^ו רמב"ם חו"מ ה' ט' קשו"ע קפ"ד ז' אורח משירים שם אות ב' ואות ו'.

^ז אורח מישרים שם אות ו' וכתב הט"ז י"ד ג' ס"ק א' דהרפואה האמיתית היא בקשת רחמים.

^ח רמב"ם מלכים פ"ו הל' ח' י'. שו"ע הרב הל' שמירת גוף ונפש וב"ת סעי' י"ד.

^ט אורח מישרים פ' כ"ט ו' שו"ע או"ח שכ"ח ל"ט מג"א קע"א א'.

^י שו"ע או"ח ס' ק"פ סעי' ד' ושונה הלכות שם אות ה'.

יא. אסור לזרוק שיירי מאכל הראויים לאכילה, משום בל תשחית, אם רוב אנשים אין דרכם לזרוק כאלו מאכלים.^{יא}

יב. אין ליכנס לבית חברו שלא ברשות, ומי שנכנס לבית חברו שלא ברשות ומסרב לצאת, יש מתירין אפילו להכותו כדי שיצא.^{יב}

יג. חייב אדם להסתיר הסוד אשר יגלה אליו חברו דרך סתר, אע"פ שאין בגילוי הסוד ההוא ענין רכילות, כי יש בגילוי הסוד נזק לבעליו וסיבה להפר עצתו, ועוד כי מגלה הסוד יצא מגדר הצניעות, והנה הוא מעביר על דעת בעל הסוד.^{יג}

יד. אסור להכלים אדם מישראל, ועובר על לאו מדכתיב "לא תשא עליו חטא", וכ"ש ברבים, ועון גדול הוא ואמרו חכמים דאין לו חלק לעולם הבא. לפיכך צריך אדם ליוהר שלא לבייש את חברו ברבים בין קטן בין גדול.^{יד}

טו. אסור להזיק ממון חברו, ואפילו ע"י גרמא אסור, ואפילו על דעת לשלם, כמו שאסור לגנוב או לגזול ע"מ לשלם, ואפילו ע"י דיבור אסור לגרום נזק. וכן אסור לגרום שממונו יזיק, ומי שאינו שומר ממנו שלא יזיק עובר באיסור תורה^{טו}, כשם שעובר מי שמזיק גופו של חברו. ויש ג"כ איסור מה"ת לעשות תקלה כגון בור או אש וכיוצ"ב. וה"ה דאסור מה"ת לעשות היזק שאינו ניכר, אע"י דפטור מה"ת מתשלומין.^{טו}

טז. מי שממון חברו מזיק את ממנו וא"א לו אפילו ע"י טירחא להציל ממנו אלא ע"י שיזיק את ממון חברו, מותר להזיקו. ואי"צ להיות ניזוק מחברו ולירד עמו לדין. ומ"מ חייב למעט בנזק חברו כל מה שאפשר.^{טז}

יא הגריש"א.

יב שו"ע הרב נזקי גוף ונפש ג'.

יג שע"ת לרבינו יונה שער ג' רכ"ה.

יד רמב"ם פ"ו ה"ח מדיעות. ובחינוך (מצוה ר"מ) כתב לפי שהבשות צער גדול לבריות אין גדול ממנו. ובשע"ת אות קל"ט כתב כי צער ההלבנה מר ממדות ע"כ אמרו חז"ל נזח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. והגריש"א.

טו ברכת שמואל בשם הגר"ח

טז שו"ע חו"מ שע"ח סעי' א' וביהגר"א שם וסמ"ע שם ושו"ע הרב והגריש"א.

יז שו"ע הרב נזקי ממון סעי' ה' (וע"י בסעי' מ"ח באופן שזה רק מפריע)

יז. אסור לבנות תוספת דירה מבלי לקבל רשות מהשכנים שבאותו בנין, ומאלו שגרים ממולו. וכשיש תלונה על אחד שבונה בלא רשות, אין למסור לעיריה אלא לבית דין. והבי"ד יש לו להתחשב בתקנות העיריה בנוגע לבניה.^{יח}

יח. אסור להעמיד עמודים קבועים בחצר השותפים בכדי לבנות ע"ז סוכה, מבלי לבקש רשות מהשכנים השותפים בחצר. אבל אם עושה עמודים רק לסוכות ואחרי החג יסלקם אינו צריך רשות מהשכנים.^{יט}

יט. אפילו נזק הבא ע"י ראייה כגון עין הרע, ג"כ אסור. לפיכך אסור לאדם לעמוד על יד שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה. ואפילו בעסקיו ומעשיו של חבירו שאין בהם חשש היזק עין הרע, אם חבירו עושה אותם בביתו וברשותו אסור לראות שלא מדעתו, כי שמא אינו חפץ שידעו ממעשיו ומעסקיו.^כ

כ. אם בעל הבית נותן לו רשות, מותר להסתכל בעסקיו. אבל לראות שדהו בקומתה או בהצלחה אחרת כיוצ"ב, לא מועיל רשות למנוע את העין הרע. וכן לא מהני אפילו הרואה אינו רוצה ואינו מכוין להזיק בעין הרע, דכל מי שיש לו עין רע הרי זה מזיק בראייתו.^{כא}

כא. אילן שענפיו בולטים לרשות הרבים ומפריעים למעבר בני אדם או למכוניות, חייב בעל האילן לקצוץ את הענפים המפריעים. ובכביש יש לקצוץ עד הגובה של הגשרים, כחמשה מטרים.^{כב}

כב. מי שעושה מלאכה שיש בה אבק או עפר או ריח רע וכיוצ"ב אפילו בתוך רשותו צריך להרחיק עד כדי שלא יגיע לחבירו האבק או העפר וכיוצ"ב, אפילו אם זה מגיע בסיוע של רוח מצויה.^{כג}

יח הגריש"א.

יט הגריש"א.

כ שו"ע חו"מ שע"ח ה' שו"ע הרב נו"מ י"א.

כא הגריש"א.

כג. אם לא הרחיק, וראה חבירו ומחל לו בפירוש ע"י קנין שאינו מקפיד, או מכרו לו או נתנו במתנה, אינו צריך שוב להרחיק, אפילו אם חבירו חוזר בו ומוחה.^{כד}

1234567

כד. אסור למנוע יהודי מלעשות מצוה, ואפילו ע"י גרמא. וכל החוטף מצוה ממי שהיה לו זכות לעשותה, משלם לו עשרה זהובים. ובזמן הזה אין מגבין אותו אבל אם תפס אין מוציאין מידו.^{כה}

כה. אסור לרוץ במקום שמצויים רבים והוא עלול להזיק או לגרום שיוזקו בו. ואם הזיק חייב לשלם. ^{וה"ה אפילו הולך לבית הכנסת או לשאר מצוות אין לו רשות לרוץ כשעלול להזיק. אבל הרץ בערב שבת סמוך לשבת שהוא בהול ביותר, והזיק פטור. דיש לו רשות לרוץ.^{כו}}

כו. שתי מכוניות שנסעו במהירות שאינה עפ"י החוק והוזקו שניהם בגלל המהירות, הרי אלו פטורים.^{כז}

כז. אם אחד לקח כלי וכיוצ"ב של חבירו שלא ברשותו, לסמוך בו חביתו של יין שלא יפול, או לשם כל שימוש אחר, מותר לבעל הכלי לקחת את הכלי שלו מתחת החבית, אך אסור לו להשאיר את החבית ללא משענת, ואם השאיר והחבית נזוקה, חייב לשלם.^{כח}

כח. המזיק לחבירו בעצתו שיעץ לו יש לו דין של גרמא בניזקין. ופטור בדיני אדם, וחייב בדיני שמים כמו בכל דיני גרמא, עד שיפייס את חבירו. ואם הגרמא עדיין ממשיכה להזיק

כד שו"ע חו"מ קנ"ה כ"ז, והגר"ש"א.

כז שו"ע שם סעי' ל"ד.

כז שו"ע שם סעי' ל"ו.

כח שו"ע שפ"ב א'.

כז שו"ע שם שט"ח ח' והגר"ש"א, וע"י פת"ש שם.

כז הגר"ש"א.

כח שו"ע שפ"ג ב'.

לו כגון מי שמכר שדהו לגוי לצד שדהו של ישראל משמתינן ליה עד שיסלק המזיק. וה"ה
דאין להשכיר או למכור דירה לחילוני אם זה יכול לגרום סבל לשכנים.^{כט}

כט. מי שהזיק כליו של חבירו ואפשר לתקנם, מחוייב המזיק לתקנו, ולא מספיק שישלם
לו את הנזק.^ל

ל. אסור לגדל בהמה דקה בארץ ישראל^{לא} מפני שדרכם לרעות בשדות של אחרים
והזיקם מצוי. וה"ה אפילו אם אינו מוציאם החוצה אלא מגדלם בביתו אסור. וה"ה בחו"ל
במקום שיש שדות וכרמים של ישראל.^{לב}

לא. אסור לגדל כלב רע, שיש לחוש שיזיק בני אדם, אלא אי"כ קשור בשלשלת של ברזל.
וצריך שיהיה ידוע שהוא קשור דאלי"כ יכול להזיק ע"י נביחתו.^{לג}
כשרזאים כלב שאינו קשור מסתובב ברחוב ומטיל פחד על אנשים או ילדים, אסור
להורגו שמא יש לו בעלים. אלא צריך להודיע למשטרה או לעיריה שיסלקוהו.^{לד}

לב. ישראל אלים שאינו רוצה לבוא לדון בדיני ישראל (היינו בפני דיינים שדנים עפ"י
התורה) מ"מ אסור לקבול עליו (למסור אותו) לפני השר לכופו לעמוד לדיני ישראל, או
לכופו ע"י ערכאות לקיים את הדין, עד שיטול רשות מבי"ד, שאז הערכאות הם כשלוחי
בי"ד. אבל מבלי רשות מבי"ד אסור לפנות לערכאות, אפילו אם ידוע שהם יפסקו כדין
תורה.^{לה}

לג. כל מכשול שיש בו סכנת נפשות כגון סולם רעוע שיש לו בביתו וחצירו וכדו', מצות
עשה להסירו ולהשמר ממנו, וליזהר בדבר שנאמר "השמר לך ושמור נפשך מאד". ואם

כט שו"ע שפ"ז ג' קשו"ע קפ"ג א' והגר"ש"א.

י שך ס"י שפ"ז [וע' חזו"א ב"ק ס"י ו' סק"ג שדן לדחות הלכה זו].

לא וסיים השו"ע "והאידנא שאין מצוי לישראל בארץ ישראל שדות נראה דשרי". ושאלו את החזון איש: בזמנינו שמצוי לישראל
שדות האם מותר לגדל עיזים וכדו'. וענה: כבר התיר השו"ע. וי"א בשמו שבני תורה לא יעשו כן. הגר"ח קניבסקי שליט"א..

לב שו"ע ס"י ת"ט ובסמ"ע שם.

לג שו"ע שם ובסמ"ע סק"ה והגר"ש"א

יד הגר"ש"א

הניח ולא הסיר המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מצות עשה ועבר על "לא תשים דמים בביתך". וכן מי שיש לו בור בחצירו חייב לכסותו או לעשות מחיצה מסביב גבוה עשרה טפחים. וכן במדריגות יש להשגית שיהיה שם מחיצה גבוה עשרה, מצד זהירות ולא מדין מעקה.^{לז}

לד. וכל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה ועובר על ל"ת. גובה המעקה צריך להיות לא פחות מעשרה טפחים. ושתהיה חזקה כדי שישען עליה אדם ולא תיפול. מחיצה שיש בה פירצה ג' על ג' טפחים הרי זה קלקל את המחיצה. ובמחיצה של מדריגות גם צריך לתקן מצד זהירות כל פירצה שילד יכול ליפול בה.^{לח}

לה. אסור לאדם לנהוג בשררה על הציבור ובגסות הרוח אלא בענוה ויראה, וכל פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים נענש. ואין לו חלק לעולם הבא.^{לח}

אוצר החכמה

לו. אע"ג שאסור להכות חבירו. מ"מ מותר להכות בניו הקטנים, או יתום שמגדל בתוך ביתו, בכדי להדריכם בדרך ישרה שזוהי טובתם.^{לט}

לז. כל מי שיש לו איזה מחלה אפילו דבר קל, שיכולה להדביק אחרים, יש עליו חיוב ליוזר מלהדביק אחרים מצד איסור מזיק.^מ

אח"י 1234567

לח. אין לעשן כמות כזו שהרופאים אומרים שזה יכול להזיק.

לט. המעשן במקום שנמצאים אנשים, שעפ"י הרפואה מקובל שזה מזיק, אם מעשן כמות כזו שיכולה להזיק יש עליו איסור מזיק.^{מא} ואם זה מפריע לאחרים אע"פ שאין יכול להזיק, ג"כ אין לעשן בפניהם.^{מב}

לז שו"ע הרב נד"מ סעי' ג' והגר"ש"א.

לח קשו"ע ק"צ ב' ושו"ע הרב הל' שמיגרין ג' ח"י אדם כלל טו כ"ד.

לח קצשו"ע שם סעי' והגר"ש"א.

לח רמב"ם הל' סנהדרין כ"ה א' ופ"ג מהל' תשובה ה"ו.

לט שו"ע חו"מ ת"כ א' וערוה"ש שם וקצשו"ע קפ"ד.

מ הגר"ש"א

מא הגר"ש"א

מ. אסור להפעיל מזגן שמרעיש ומפריע לשכנים, בשעות שנהוג באותו מקום שרוב אנשים אינם מפעילים אז מזגנים. אבל בשעות שרובם מפעילים מזגנים מותר מעיקר הדין, אפילו במקום שיש חולים וזקנים. אמנם יש להתחשב בהם מצד גמילות חסד.^{מג}

מא. במקום שיש חוקי המדינה שלא להרעיש אחרי השעה אחת עשרה בלילה, במקום מגורים, אסור גם מצד הדין להרעיש בשעות אלו. ולכן אין להרעיש בשמחות וכדו' בשעות אלו. וכן אלו שלומדים בבית הכנסת או בישיבה אחרי שעה אחת עשרה אין להם ללמוד בקול רם שיפריע לשכנים. אמנם זה רק באופן שלא משנה ללמוד אם ינמיך את קולו, אבל ¹²³⁴⁵⁶⁷אחי"ח ¹²³⁴⁵⁶⁷אחי"ח ¹²³⁴⁵⁶⁷אחי"ח אם זה מפריע ללימוד אם ינמיך את קולו, יכול ללמוד בקול.^{מז}

מב. אם יש לשכנו חולי הראש ר"ל וקול ההכאה מזיק לו, לא יעשה בבית דברים שקול הכאתם מגיע לבית שכינו ומזיק לו.^{מח}

מג. הכלל הוא שאסור לעשות שום דבר אפילו ברשותו ומכל שכן ברשות הרבים דבר שיכול להגיע ממנו איזה היזק לשכינו או לעוברים ברה"ר, אם לא בדבר שפשט המנהג שעושה כן כל מי שרוצה - דאז הרי זה כאילו מחלו כל אנשי העיר כדי שיוכל כל אחד לעשות כן כשיצטרך לזה.^{מט}

מד. כשנמצאים במקום ציבורי כגון בנסיעה וכיוצ"ב אסור לאחד שחם לו לפתוח חלון, בזמן שיש מזג אויר שרוב אנשים קר להם. וכן אין לאחד לסגור חלון בזמן שלרוב אנשים חם. וכן לענין הפעלת מזגן או תנור ג"כ תלוי בזמן שרוב מדליקים.^{ממ}

מב מהגמ' בחגיגה דף ה. הרק בפני חבירו וכו'.

מג הגר"ש"א

מד הגר"ש"א

מה קשו"ע קפ"ד ד.

מו שם סעי' ה'.

מז הגר"ש"א

מה. אסור לזרוק לכלוך לחצר המשותף לשכנים, אם אין דרכם של אנשים לזרוק לכלוך
כזה לחצירם.^{מח}

מו. אסור לתלות כביסה שנוטף ממנה מים על כביסה יבשה של השכן, מבלי לשאול
רשותו של השכן מלמטה.^{מט}

מז. כשאחד מטלפן לשני אסור לשני לנצל את השיחה ולדבר על עניינים שלו על חשבון
המטלפן, אלא א"כ נוטל ממנו רשות, או שבטוח שהשני מסכים לזה.^י

אזה"ח 1234567

מח. אסור להעמיד מכונית או סחורות מהחנויות וכיוצ"ב, במקום שמפריע למעבר
הרבים, או לכניסה לחניה פרטית. ומותר לכל אחד שזה מפריע לו לגרור ולסלק את
המפריע, מבלי לגרום לזה נזק. וגם אם אינו יכול לסלק המפריע אסור להזיק אותו או
לגרום לו נזק.^{יא}

מט. מי שהזיק לשני אפילו דבר שהניזק יכול לקבל תשלום הנזק מחברת הביטוח, מ"מ
המזיק צריך לשלם לניזק. ואם הניזק כבר קיבל מחברת הביטוח, חייב המזיק לשלם
לחברת הביטוח.^{יב}

נ. המזיק דבר שערכו הכללי לא יורד בגלל הנזק אם היה מוכרו, כגון זכוכית של חלון
בבית או מכונית וכדו' שערך הבית והמכונית לא יורד בגלל זה, מ"מ כיון שזה עומד לתקנו,
חייב המזיק לשלם את דמי התיקון.^{יג}

נא. אסור להזיק אפילו דבר שאין לו שום ערך כספי לשום אדם, כגון תמונה משפחתית
או כתב יד וכדו', ואם הזיק אינו חייב לשלם.^{יד}

מח הגרש"א

מט הגרש"א

י הגרש"א

יא הגרש"א

יב הגרש"א

יג הגרש"א

יד הגרש"א

נב. מי שמזיק דבר שהוא חלק מסט שלם כגון נעל אחד או עגיל אחד וכדו', וא"א להשתמש בחלק הנשאר לבדו, וא"א להשיג את החלק שניזק, חייב המזיק לשלם עבור כל הסט.^{יה}

נג. חייב אדם לשמור על בריאותו ולא לאכול או לעשות דבר שמזיק לו. או שהרופא אסר עליו מבחינה בריאותית. וכן כשהרופא מצווהו שיאכל מאכלים הטובים לבריאותו, או שיקח תרופות, חייב לקיים דבריו. בכדי שלא לעבור על "ונשמרת..." ועל "השמר לך ושמור נפשך", כדאיתא ברמב"ם הלכות רוצח וש"נ פי"א הלכה ד'.^{יז}

נד. קיבלו חז"ל שיש סכנה לאכול בשר ודגים שנתבשלו או נצלו יחד. ויש מחמירין לייחד להם כלים נפרדים. אבל מן הדין יש להקל ולבשל בשר בסיר של דגים או להיפך, אפילו בסיר בן יומו. ויש לשתות איזה דבר בין אכילת דגים לאכילת בשר בכדי שלא לאוכלם יחד.^{יח}

נה. אין לשתות מים לאחר אכילת דגים משום סכנה. אבל תה וכל המשקאות שהם עשויים ממים ותמציות יש להקל.^{יט}

נו. מאכל שנגע בזיעת הגוף (חוץ מזיעת הפנים) הוי סכנה לאוכלו, וכן לא ישים מעות לתוך פיו, שיד הכל ממשמשין בו ויש מהם חולים.^כ

נז. אסור ליתן תבשיל או שאר אוכלין ומשקין תחת המטה אפילו הם מכוסים, שרוח רעה שורה עליהם. ובדיעבד יש להקל במקום הפסד.^{כא}

^{יה} הגריש"א

^{יז} הגריש"א (ועי' ברכות לב: וערוה"ש חו"מ סי' ת"כ סעי' מ"ג)

^{יח} חכמת אדם כלל סי"ח אות א'. והגריש"א

^{יט} ח"י רע"א ביו"ד קט"ז ה' והגריש"א

^כ חכמת אדם שם סעי' ב'.

^{כא} שם סעי' ג' ושו"ע הרב הל' שמגו"נ ז' והגריש"א.

נת. אסור לילך במקום סכנה כגון קיר נטוי (רעוע שעומד ליפול) וגשר רעוע או ליכנס לחורבה וכל כיוצ"ב. ולא יצא יחידי בלילה. ולא ישן יחידי בבית. ואם דולק אור יש להתיר.^{סא}

נט. כל העובר על דברים אלו וכיוצ"ב ואמר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך, או אינו מקפיד בכך, מכין אותו מכת מרדות, והנזהר בהם עליו תבוא ברכת טוב.^{סב}

ס. אסור לאכול מאכלים ומשקים שנפשו של אדם קצה מהם, כגון משקים ואוכלין מלוכלכים, או בכלים או ידיים מלוכלכים. שכל אלו בכלל "אל תשקצו". ואפילו יאמר האדם שאין נפשו קצה, בטלה דעתו. כיון שהכל קצים בזה. ובדברים שרק רובם קצים אין איסור.^{סג}

סא. לא יקלל אדם את עצמו משום סכנה, וכן לא יקלל את חבירו כי אליו תשוב.^{סד}

סב. אסור להוציא מפיו דבר פורענות על אדם מישראל, אפילו לומר אילו היה פלוני בחיים היה בא לכאן, כי ברית כרותה לשפתיים, ואין להטיל מורא לתינוק בדבר טמא, כגון לומר שחתול או כלב יקחוהו, כי זה יכול לגרום לתינוק נזק בגופו או בנשמתו.^{סה}

ה'תשס"ז

סג. יש להדר וליזהר מלשתות יין (אפילו אינו של קידוש) חלב ומים שהיו מגולים כמה שעות. אבל מיץ פירות מותר. וכל המשקאות שהם מים עם תמציות דינם כמים.^{סו}

סד. יש ליזהר מלאכול ביצים שום ובצל שהיו קלופים כל הלילה. ואם אינם כצורתם אלא מרוסקים אפילו אינם מעורבים עם דבר אחר יש להקל להשתמש בהם.^{סז}

סא רמ"בם הל' רוצח פי"ד ה"ו שם סעי' ד'. והגריש"א

סב שו"ע חו"מ סי' תכ"ז סעי' י'.

סג שם סעי' ה'.

סד כף החיים יו"ד קט"ז אות ק"ה.

סה שם אות י"ב.

סו פתחי תשובה יו"ד קט"ז א' דכתב ושומר נפשו ירחק מהם, והגריש"א

סז שו"ע הרב שמיגו"נ סי' ד' והגריש"א

סה. אסור לזרוק צפורניים במקום שאולי תעבור שם אשה מעוברת ותפיל.^{סח}

סו. יש ליזהר שלא ילך איש בין שתי נשים, וכן האנשים לא יניחו שתלך ביניהם אשה, מפני שרוח רעה שורה עליהן.^{סט}

סז. יש ליזהר שלא להפסיק בט"ו שבחים שבשתבת, והמפסיק עונשו גדול. אמנם אם נזדמן לו לענות אמן יהש"ר מותר.^ט

סח. אין לנגב ידיו בחלוקו אחרי נטילת ידים לאכילה, אמנם בנטילה אחרת או שלא בחלוקו יש להקל.^{טא}

סט. יש ליזהר מללבוש ב' מלבושים יחד, שזה קשה לשכחה, אבל לפשוט יחד אין חשש.^{טב}

[1234567]

[אוצר החכמה]

ע. הנפרד מחבירו לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום, אבל כשאחד מברך את השני יכול לומר לו שהכל יעבור בשלום ואין צריך להקפיד לומר לשלום.^{טז}

עא. אסור לשתות דברים המשכרים - אם דרכו להזיק בהיותו שיכור. ובמקום מצוה כגון בפורים מותר.^{עד}

סח מ"ב ס"י ר"ס סק"ו.

סט קצשו"ע ג' ח' שו"ע הגר"ז שמג"נ.

ע מ"ב נ"ג א' והגר"ש"א

טא מ"ב קנ"ח מ"ה והגר"ש"א.

טב מ"ב ב' ב' והגר"ש"א

טז שו"ע או"ח ק"י ד'.

עו הגר"ש"א.

עב. יש למנוע מלקחת מלמד או מורה וכל כיוצ"ב ממוסד אחד למוסד אחר כדי להעלות את רמת המוסד השני, אם ע"י כן יגרם ירידת ערכו של המוסד הראשון - עד כדי הפסד פרנסתם של העובדים.^{עה}

עג. כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו, ויש לחבירו תועלת בעדותו חייב להעיד, אם יתבענו חבירו שיעיד לו. ואם אינו מעיד עובר על ל"ת מה"ת "אם לא יגיד ונשא עונו".^{אוצר החכמה} ולכן מי שרואה שאחד הזיק לחבירו, ואין לו עדים אחרים ואין הניזק יודע כלל שהוא ראה, חייב להודיע לניזק שהוא ראה כדי שאם ירצה עדות יבקש ממנו.^ע

עד. כמו שאסור לעשות נזק לרבים כן אסור למנוע טובה מהם. ולכן כל מי שהוא משועבד לרבים כגון בלן ספר או נחתום וכדו' ואין שם אחר למלא מקומו, והגיע שעת הרגל ומבקש לילך לביתו, יכולים לעכבו עד שיעמוד אחר במקומו, אם לא התנה ע"ז מתחילה.^{עח}

עה. אסור למסור אש לחרש שוטה וקטן, ואפילו מוסר להם גחלת שעומדת להכבות, והם ליבוהו והיזיקו, חייב לשלם ממון בדיני שמים. וכ"ש שאין למסור להם שמירת שור או בור, דבזה חייב המוסר לשלם גם בדיני אדם. וכמו כן אסור למסור להם גפרורים או מצית וכדו'.^{עט}

עו. אסור להשליך נבלה וכל דבר שעושה ריח רע לרשות הרבים. ומצוה על כל אדם שרואה דבר שעושה ריח רע ברחובות העיר, שיתן לאחד שכר טירחא כדי שישליכנה מחוץ לעיר, והרי זה נקרא צרכי רבים. וכתב האר"י ז"ל דהני שגורמים סרחון לעוברים ושבים עתידים ליתן את הדין. ובזה"ק איתא דהני שעושים כן מקוללים מפי המלאכים, זה הכלל כל דבר שהאדם קץ בו ומואסו בתוך ביתו לא ישפכנו או יזרקנו לרשות הרבים.^פ

^{עה} הגריש"א.

^{עו} שו"ע חו"מ סי' כ"ח סעי' א' ובסמ"ע שם.

^{עז} הגריש"א.

^{עח} ערוה"ש ת"ז ט'.

^{עט} שו"ע ת"ח ז' ערוה"ש שם סעי' כ"ח והגריש"א.

^פ בן איש חי (שנה א') פ' תצא י"ד.

עז. אע"ג שהתירו להוציא גרף של רעי מביתו בשבת ויו"ט, מ"מ אסור להוציא ולהניח במקום שזה יגרום ריח רע לאחרים.^{פא}

עח. יש ליזהר מלאכול מסעודה שאינה מספקת לבעליה, שהוא אבק גזל, והוא מכ"ד דברים המעכבים את התשובה.^{פב}

עט. מי שיש קלקול בצנורות המים בביתו, וזה גורם רטיבות לשכנים, חייב מיד לתקן ולסלק המזיק.^{פג}
אח"ח 1234567

פ. מי שבא לבית חבירו עם ילדים קטנים, יש ליזהר שלא להעמיד כלים שבירים בקצה השולחן, וכן כל דבר שיכול להנזק ע"י הקטנים.^{פד}

פא. אסור לומר לחבירו שיזיק לאחרים ממונם או גופם, אם חבירו עלול לשמוע לו. אע"ג שאם שמע לו חבירו והזיק פטור המשלח, מצד "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין".^{פה}

אוצר החכמות

פב. מי שמזמין פועל שיעבוד אצלו, או מונית וכיוצ"ב, אסור לחזור בו, אם זה יגרום הפסד להפועל. ואם זה מקום שהדרך שחוזרים בהם כל זמן שלא התחילו לעבוד, מותר לחזור בו.^{פו}

פג. אסור לעשות שום קלקול ברשות הרבים, ולכן אסור להוציא לכלוך וזבל לרה"ר כדי להניחם שם. אבל מותר להוציאם כדי לפנותם לאלתר.^{פי}

^{פא} הגריש"א

^{פב} רמב"ם הלכות תשובה פ"ד ג' ואו"מ י"ח ד'.

^{פג} הגריש"א.

^{פד} הגריש"א.

^{פה} הגריש"א.

^{פו} הגריש"א.

^{פי} שו"ע סי' ת"י סעי' א' וערוה"ש שם.

פד. חפצים הנמצאים ברשות הרבים השייכים לדיירי הבתים הסמוכים, או שהם בשימוש הדיירים, כגון פחי זבל וכדו', וזה מפריע להולכי רגל או למכוניות, חייבים הדיירים לסלקם - אם זה לא בשעת הוצאת הזבל.^{פח}

פה. מי שבונה ומשפץ ביתו ומוציא לרה"ר שיירי הבניה, אסור להשאירם יותר ממה שדרך בני אדם להשאיר בשעת בניה.^{פט}

פו. מותר למסור גנב למשטרה אפילו שעדיין לא גנב כלום, אלא שברור שהוא בא לגנוב. בכדי למונעו מלגנוב להבא.^{פז}

פז. מי שרואה אחד מכה חבירו או ילד שאינו שלו, ואינו יכול למונעו מזה, מותר להודיע למשטרה.^{צא}

פת. יש לשמור את כל חוקי התנועה בין של מכוניות בין של הולכי רגל, כיון שזה טובת הציבור.^{צב}

פט. אסור להעמיד מכונית במקום שאסור לחנות עפ"י החוק, וזה מפריע לבני רה"ר. וכן אסור להעמיד מכוניתו במקום שזה סותם את המעבר למכוניות לבתים פרטיים. אבל אסור לגרום נזק למי שהחנה את מכוניתו במקום שמפריע.^{למנוח החכמה} ולכן גם אין להודיע למשטרה ע"ז.^{צי}

צ. וכן אסור בנסיעה לעקוף ולהכנס למסלול בלי תור, כמו שאסור בכל מקום להכנס בלי תור.^{צד}

^{פח} הגריש"א.

^{פט} הגריש"א

^{פז} הגריש"א

^{צא} הגריש"א

^{צב} הגריש"א

^{צי} הגריש"א

^{צד} הגריש"א

צא. אסור לעצור ¹⁷²³⁴⁵⁶⁷מכונית באמצע הכביש אפילו לזמן קצר, אם עי"ז גורם עיכוב למכוניות שמאחוריו. ואפילו במקום שמותר לעצור עפ"י החוק, וכ"ש במקום שאסור לעצור.^{צה}

צב. כשבאים לחנות לקנות יש ליזהר מלהזיק את הסחורה בשעה שבודקים את טיבה. ובפרט בקניית ד' מינים. וכן לא לגעת במאכלים וכיוצ"ב דברים שהקונים מקפידים שאחרים נוגעים בהם. ומי שהזיק חפץ בחנות, צריך לשלם למוכר כפי המחיר שזה עלה לו לקנות חפץ זה, ולא כפי המחיר שהוא מוכרו בחנותו.^צ

צג. יש להקפיד מלעשות דברים שגורמים לשכחה, [ונשים יכולות להקל בזה], ולכן אין לאכול זיתים. ^{ואוצר החכמה}ועם שמן זית יש להקל. ולכן יש ללמוד בקול שזה עצה שלא ישכח הלימוד, כדאי בגמ' ערובין. ואין צריך בקול רם אלא להוציא בשפתיו.^צ

צד. כל המשמיע קולו בשעת תלמודו מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח.^{צח}

צה. אין לשפוך מים אחרונים על הקרקע דיש סכנה לעובר עליהם. אבל על ריצפה יש להקל.^{צט}

צה הגריש"א

צ הגריש"א.

צ הגריש"א.

צח שו"ע יו"ד רמ"ז ב'.

צט שו"ע או"ח קפ"א והגריש"א